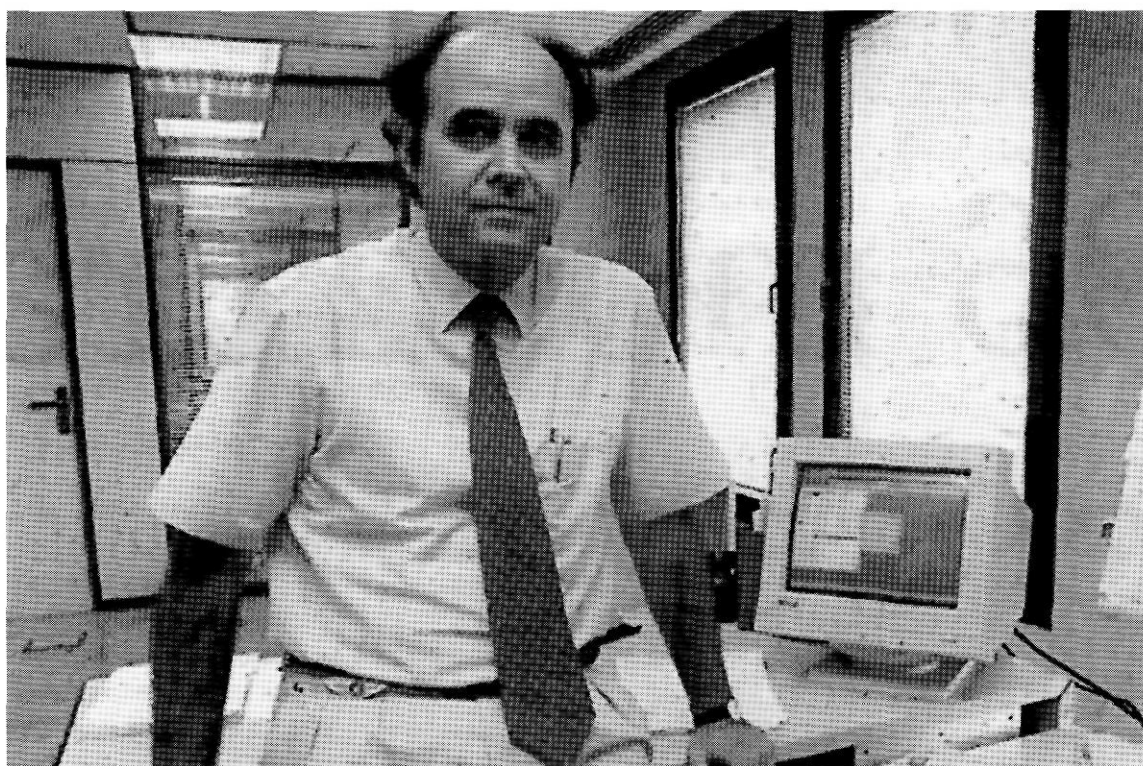

Isidor Marí ens ha traduït Rilke

per M. Villangómez Llobet

No sé ben bé quan vaig començar a introduir-me en l'obra de Rilke. Record que vaig llegir les celebrades *Elegies de Duino* a Eivissa, en una versió castellana que em deixaren, i que vaig guardar copiades algunes d'aquestes elegies. Més endavant vaig comprar una antologia, també en versió castellana, del poeta de Praga, descendent d'una família de Caríntia i de llengua alemanya. Hi eren representats molts dels seus llibres, entre altres *Llibre d'hores* (1903), *El llibre de les imatges* (1905), *Noves poesies* (1907), les esmentades *Elegies*, els *Sonets a Orfeu*, les seues poesies franceses. Anava tenint notícies de la vida de Rilke, m'arribaven escrits

sobre la seua obra. En català vaig llegir després *Les coses en els Sonets a Orfeu* (1957) –una tria dels sonets traduïda pel diplomàtic mallorquí Guillem Nadal–, *Versions de Rilke* (1984), treball molt notable de Joan Vinyoli, i *Noves versions de Rilke* (1985), del mateix Vinyoli. La darrera obra de Rilke que he llegit, igualment en català, són els *Sonets a Orfeu*, traduïts per Isidor Marí i publicats recentment per Columna. És el nou llibre el que m'impulsa a escriure aquestes notes. No conec la versió dels *Sonets*, també íntegra i catalana, de què ens parla en el pròleg el nostre il·lustre paisà, publicada per Alfred Badia el 1979.

Isidor Marí,
traductor en vers
català dels *Sonets
a Orfeu*, de
Rainer Maria
Rilke.
(Foto: Cristina
Calderer.)

Rainer Maria Rilke va néixer el 1875 i va morir el 1926. La seua formació va ser errant, com ho va ser després la seua vida. Estudià primerament a dues acadèmies militars i tot seguit, canviant les armes per les lletres, a les universitats de Praga, Munic i Berlín. Dels dinou anys són les poesies inicials. Els seus viatges a Rússia (1899 i 1900) varen ser fites importants en el progrés del poeta. L'acompanyà la famosa Lou Andreas-Salomé, una dona molt intel·ligent a qui agradava l'amistat dels grans escriptors, un altre dels quals fou Nietzsche. En el cas de Rilke, l'amor es transformà en una llarga amistat, origen d'un copiós epistolari. Rilke es casà amb una escultora el 1901, tengué una filla, se separà aviat, i el 1902 començà les estades a París i els viatges a diversos països. Del 1906 és la publicació de la *Cançó d'amor i mort del corneta Cristòfor Rilke*, que Carles Riba traduí al català. Els anys 1911-1912 visqué, invitat, al castell de Duino, prop de l'Adriàtic. Més endavant el trobam a Espanya, a Ronda. Passà la guerra a Munic, i després s'establí a Suïssa, on un amic li oferí una residència tranquil·la, al castell de Muzot: hi dugué una vida aïllada. El 1922 apareixen les *Elegies de Duino*, escrites durant un llarg període a diverses ciutats i evocadores del castell de Duino. Si les *Elegies* són producte de lenta elaboració, els *Sonets a Orfeu* (1923) varen créixer ràpidament. Ambdues obres representen la culminació, alta, personal, complexa i difícil, d'una poesia que ha exercit una gran influència. Escrivia el poeta: "*Elegies* i *Sonets* se sostenen de manera mútua i constant, i veig una gràcia infinita en el fet d'haver pogut, amb un mateix buf, inflar aquestes dues veles: la petita vela de color de rovell dels *Sonets* i la gegantina vela blanca de les *Elegies*".

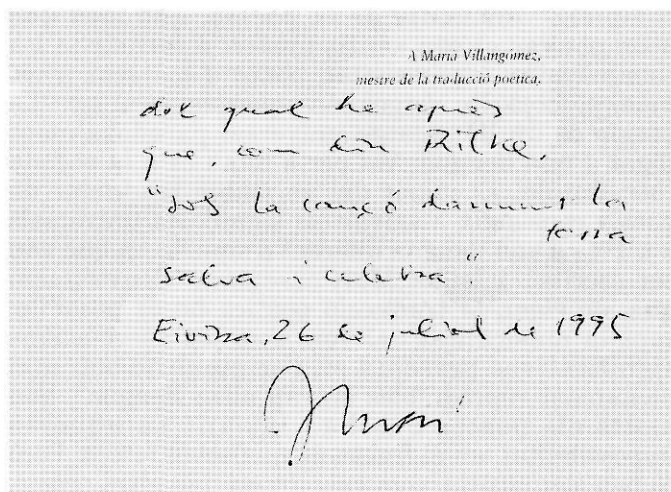
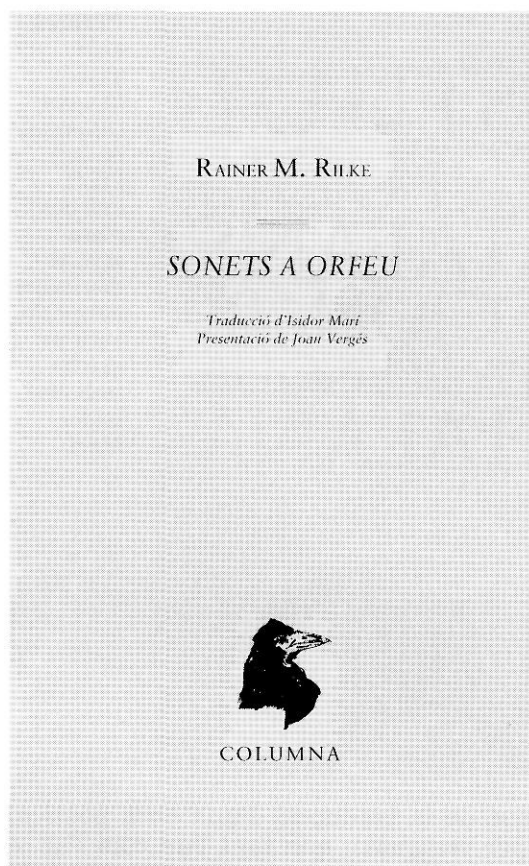
Ja en els llibres anteriors es trobaven bells i intensos poemes com aquest del *Llibre d'hores*, segons la traducció de Vinyoli:

Visc la meua vida en cercles creixents
que s'estenen sobre les coses.
Tal volta l'últim no podré perfer-lo;
vull intentar-ho tanmateix.

Giro entorn de Déu, torre antiquíssima,
fa mil·lenaris que jo estic girant;
i no sé encar què sóc: un falcó, una tempesta
o bé un càntic molt gran?

Rilke era un home contradictori, paradoxal, amb idees heterodoxes sobre la divinitat. Considerava dramàticament la lluita entre la vida i l'art, i segons Cristiana Ossan, citada per Marià Manent, "es va sentir a vegades insuportablement turmentat per aquesta discordança". L'artista s'havia de donar enterament a l'obra, i Graff ens diu que quan es va inclinar a favor de les relacions humanes "sempre en resultà un desastre per al poeta i per als altres". Escrivia Rilke en una carta: "No visc en cap lloc sinó en el món: el de les estrelles i del gran vent". I Joan

Els
Sonets a Orfeu,
amb la
dedicatòria
de l'obra a
Marià
Villangómez,
seguida
de la
dedicatòria
manus-
crita d'un
exemplar.

Vergés, en la "Presentació" que fa de la traducció per Isidor Marí dels cinquanta-sis sonets, diu que "llegir Rilke és entrar de sobte, com si fos el propi reialme, amb els ulls segurs de la llum, però obscur de tan secret, en tot allò que era en nosaltres només pressentiment".

Totes aquestes notes i citacions ens duen als poderosos *Sonets a Orfeu* i a la seua última publicació en català. El llibre m'ha fet tornar a Rilke i m'ha permès de llegir-lo en una esplèndida traducció, la més estimada, per la seua qualitat i per l'art i el domini de la llengua de l'autor, entre totes les que s'han intentat en català.

Després del pròleg o presentació que ha escrit el poeta Joan Vergés, ve la "Nota del traductor", en la qual Isidor Marí es refereix principalment

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA

El Diccionari de la llengua catalana, de l'IEC, que des d'ara serà el diccionari normatiu, obra en què ha treballat Isidor Marí.

Sonets a Orfeu. El camí emprès pel filòleg i poeta eivissenc és diferent del que va seguir el seu predecessor. "Algunes versions de poesia es basen en el manteniment de l'estructura formal d'origen, a la qual, poc o molt, s'ha d'adaptar el sentit de les imatges. D'altres opten per modificar el motlle formal i, encara que no prescindeixin del tot de la forma, es guien pel propòsit primordial de traslladar amb el mínim de distorsions el joc significatiu dels poemes originals". Isidor Marí s'ha decidit pel segon dels procediments que indica, i ha reflectit "amb la màxima fidelitat el sentit dels sonets de Rilke, en tots els seus matisos, sense assumir cap altra restricció formal més que el vers lliure sense rima". Dins aquest camp el resultat és esplèndid. Escoltem el profund sentit, i alguna cosa més, en els versos catalans d'un dels sonets:

Enaltir, això és! Enviat a enaltir,
sorgeix com el metall entre el silenci
del penyal. El seu cor, oh cup efímer,
congria per als homes un vi que no s'acaba.

Mai en la pols la veu no l'abandona,
si l'exemple diví s'empara d'ell.
Tot es transforma en vinya, tot esdevé raïm,
assaonat al seu migjorn sensible.

I no li desmenteixen la lloança
la floridura del fossar dels reis
ni una ombra que davalli des dels déus.

És un dels missatgers que subsisteixen,
que encara ben endins de la porta dels morts
alcen les copes amb els fruits de glòria.

Llisca perfectament el llenguatge poètic. Els decasil·labs i els alexandrins sonen com si fos nostra la veu del poeta llunyà. S'alça l'arquitectura rítmica dels catorze versos del sonet i gairebé ens oblidam de la manca de rima. En aquesta poesia sobre la poesia, sobre la supervivència de la poesia, el sentit ens és transmès ben transparent.

He de regraciar Isidor Marí, ara particularment, per haver-me endreçat el llibre, amb dedicatòria on recorda el meu conreu de la traducció poètica. Però no vull acabar aquestes ratlles sense referir-me a l'altre aspecte de l'activitat de l'escriptor. Com a filòleg important i director del Termcat, com a membre de l'Institut d'Estudis Catalans, ha treballat intensament, amb els altres membres de la Secció filològica, en la llarga preparació del *Diccionari de la llengua catalana*, obra fa poc apareguda. És l'obra que des d'ara establirà la norma en l'ús de la nostra llengua. Abans ens eren indispensables el diccionari de Pompeu Fabra, el de la Fundació Enciclopèdia Catalana. En endavant haurem de consultar sovent el nou diccionari oficial. Entre les innovacions tenim la introducció de molts dialectalismes, alguns eivissencs. Isidor Marí ha intervingut en aquest sector de l'obra, però el seu treball ha estat general, en contacte amb els altres col·laboradors.

M. VILLANGÓMEZ LLOBET

als problemes de la traducció d'una obra poètica. Observem, per començar, que tant l'un com l'altre neguen la possibilitat de la traducció total dels complexos elements de la poesia, que més que acompanyar el seu sentit ajuden a formar-lo i a comunicar-lo: expressivitat, poder d'incitació, sons, música, força. De Vergés són aquestes paraules: "La poesia és un llenguatge universal paradoxalment lligat a una llengua. Val per a tots i és a la vegada intraduïble. El mèrit del veritable traductor de poesia consisteix a salvar els significats universals a través d'una llengua diferent d'aquella en què van ser escrits". I Isidor Marí assegura: "Convinguem que, en rigor, la traducció poètica no és possible: tant la musicalitat del vers com les associacions significatives presents en l'original no són mai plenament reproduïbles en cap altra llengua". Són molts els poetes que han insistit en aquesta impossibilitat, en el fracàs de qualsevol intent. Però és ben significatiu, com vaig dir en una altra ocasió, que els mateixos poetes no hagin renunciat a la dura empresa de la traducció de poesia. I hem d'agrair que ens hagin acostat, si més no, als millors poemes en llengües per nosaltres desconegudes. Com des d'aquí agraesc profundament a l'amic Isidor que m'hagi fet assaborir en la seua totalitat una de les grans obres del poeta de Praga. Rilke, d'altra banda, també es va dedicar a traduir a l'alemany la poesia de Paul Valéry. Isidor Marí ha volgut i sabut comunicar-nos allò que hi ha de traduïble, fins als límits de la possibilitat, en la creació d'un altíssim poeta. Ja havia obtingut excel·lents resultats en l'anostrament dels poetes francesos Lautréamont i Saint-John Perse.

Isidor Marí es preocupa principalment del camí a seguir en la feina projectada. D'aquí ve la referència a Alfred Badia i a la seua versió dels